Шилова О.І.

Маріупольський професійний ліцей
Викладач української мови і літератури

Тема: **Дослідження категорій добра і зла у творчості письменників-шістдесятників (Ліна Костенко, Василь Симоненко, Григір Тютюнник)**

Мета:

- надати учням інформацію про категорії добра і зла; вчити учнів аналізувати героїв твору, розрізняти добро і зло в сучасному світі;
- розвивати вміння логічно мислити та зв'язно викладати власні думки; розвивати почуття прекрасного на тлі творів поетів-шістдесятників;
- виховувати в дітей на прикладі життя літературних героїв доброту, людяність, порядність, бажання боротися зі злом; виховувати почуття доброзичливості, взаємодопомоги та взаєморозуміння;

Тип уроку: урок-дослідження.

Обладнання: портрети поетів-шістдесятників, виставка літературних збірок, демонстраційний матеріал «Добро і зло», мультимедійний проектор.

Методи і прийоми, форми:

- ✓ вступне слово викладача, аналіз літературних явищ, усні розповіді учнів, евристична бесіда,мозковий штурм;
- ✓ виразне читання поезій, підготовка питань до групи опонентів;
- ✓ робота в групах.

Міжпредметні зв'язки: теорія літератури, світова література, історія, музика, живопис.

Епіграф до уроку:

Віддай людині крихітку себе. За це душа наповнюється світлом *(Ліна Костенко).*

Перебіг уроку:

І. Мотивація навчальної діяльності. Оголошення теми, мети і завдань уроку.

Вступне слово викладача

У будь-якій країні світу, у кожного народу існує ціла низка загальнолюдських понять, а саме: порядність, чесність, доброта, шляхетність.

Усі ці категорії закладаються ще при народженні і не залежать ні від походження, ні від соціального рівня, ні від добробуту…

Зверніть увагу на дошку. Як ви можете пояснити епіграф до нашого уроку?

(Коментарі учнів)

«Добро і зло» – це філософські категорії, які завжди ідуть поряд *(звернути увагу на дошку з надписами: Добро – це…, зло – це…)*.

І тут на думку приходять слова Воланда із «Майстра та Маргарити» Михайла Булгакова: «Що б робило ваше добро, якби не було зла? Вирішуйте самі, що є добро, а що – зло, бо я щодо цього порадник поганий».

Отже, ***темою нашого уроку*** є дослідження категорій добра і зла у творчості письменників-шістдесятників (Ліна Костенко, Василь Симоненко, Григір Тютюнник). Ви заздалегідь були поділені на 3 групи, кожна з яких займалася дослідженням даних категорій у творчості названих письменників.

Таким чином, ***метою нашого заняття*** є дослідження старої, як світ, проблеми співвідношення добра і зла.

ІІ. Аналіз літературних явищ.

1 група	*2 група*	*3 група*
Добро і зло у вірші В.Симоненка «Дід умер».	Добро і зло у вірші Л.Костенко «Українське альфреско»	Добро і зло у новелі Г.Тютюнника «Три зозулі з поклоном».
Короткий план дослідницької роботи 1. *Короткий екскурс у зміст твору.* 2. *Виявлення героїв, що несуть добро, і героїв, що несуть зло (короткий аналіз образів).* 3. *Чого навчає цей твір, що засуджує і що прославляє?*		

Виступи представників груп за підготовленим матеріалом

1 група

<u>Презентація добірки матеріалу про Василя Симоненка та його поезію</u>

1. Короткий екскурс у зміст твору (<u>учень перший</u>)

а) виразне читання поезії;

б) словникова робота.

Мантачка – вузький дерев'яний плоский брусок для гостріння коси, укритий шаром смоли з піском.

в) героями багатьох поезій В. Симоненка є люди праці – прості, звичайні, відверті, багаті духовно. Таким був і Василів дід Федір Трохимович, від якого онук узяв багато хорошого, зокрема, доброти та любові до людей. Саме про нього написаний один із кращих віршів поета "Дід умер". Починається вірш просто, наче зітхання. Ось повернулися з похорон, сіли за скорботний поминальний стіл, і хтось, може, й сам онук, наче підсумовує:

От і все. Поховали старезного діда...

І почали за прадавнім селянським звичаєм поминати покійного. Поминати не горілкою, а добрим словом: якою він був доброю людиною, як любив працювати.

Він тепер вже не встане
І ранком не піде
Із косою на гору круту
І не стане мантачкою тишу будити,
Задивлятися в небо, як гаснуть зірки,

Лиш росою по нім буде плакати жито
І пливуть над ним непомітно віки.

Після роздумів про життя і смерть у поета вириваються слова, сповнені щирості, відчаю й протесту:

... не хочу
щоб в землю ішли без сліда
безіменні, святі.

2. Виявлення героїв, що несуть добро, і героїв, що несуть зло (учень другий)

На нашу думку, цілком очевидно, що позитивним героєм поезії є дід В.Симоненка Федір Трохимович Щербань. Він був "хорошою людиною" – так просто і вичерпно дається в народі найвища оцінка людині, її моральним якостям. Такою людиною, що "росою по нім буде плакати жито" – це уособлення, яким передано єдність людини і природи, отже, уособлення самої категорії добра.

Зло знайти, на перший погляд, не так просто. Воно приховане, наче марево. Але побачивши, розумієш страшну й підступну його сутність. Це утилітарно-технічна дійсність, що прагне знищити повністю традиційні гуманістичні вірування, витіснити їх з глибини народної свідомості.

3. Чого навчає цей твір, що засуджує і що прославляє? (третій учень)

У філософському осмисленні життєвого покликання людини, її появи та зникнення у просторах вічності поет спирався на давні переконання українців про незнищенність людської душі, про постійне її відродження у нащадках. Це гуманістичне вірування, витіснене у глибини народної свідомості під тиском утилітарно-технічної дійсності, не зникло повністю. Воно щоразу поновлювалось у вигляді морально-етичних цінностей, перегукуючись із спорідненими поглядами інших народів, зокрема з ученням про карму. В ньому наголошувалось на ненастанному перенародженні душі, яка несла відповідальність за вчинки добрі чи злі, скоєні у попередньому житті. Тому зло, коли воно не покаране або не переборене, обертається лихом для нащадків. Добро, навпаки, сприятиме збагаченню їхньої людської суті. Власне, таку гуманістичну місію, випробувану впродовж людської історії, і має на увазі В. Симоненко, пишучи про смерть діда, що переходить у безсмертя його роду.

(***Мозковий штурм від представників інших груп):***

1) Що надихнуло В.Симоненка на написання вірша?
2) Які почуття виникали у вас під час читання поезії?
3) Які ваші думки про незнищенність людського роду на прикладі вірша «Дід умер»?
4) В яких ще творах В. Симоненка можна простежити категорії добра і зла?

2 група

Презентація добірки матеріалу про Ліну Костенко та її поезію

1. Короткий екскурс у зміст *твору (учень перший)*

а) Ліна Костенко – справжній майстер художнього світу. Тематичний обрій поетеси достатньо широкий. Самобутність її в тому, що вона художньо осмислює загальнолюдські цінності. З великою тривогою Ліна Костенко закликає нас жити в злагоді

й любові. Як заповіт, звучать її слова: «Не відступитися й не покласти лжу на струни». Поезія Ліни Костенко художньо осмислює загальнолюдські вартості, примушує задуматись над тим, що залишає по собі людина. Тема селянської Атлантиди прийшла до Ліні Костенко із спогадами, пронизливим відчуттям проминання часу, який тече, як пісок крізь пальці, з напружено-драматичними пошуками «слідів роду».

б) словникова робота.

Живописний термін у назві «Українське альфреско» – одного з найсильніших віршів із збірки «Сад нетанучих скульптур».

Альфреско — різновид стінного живопису, коли художник працює водяними фарбами по вогкій штукатурці. У вірші є пейзаж — «альфреско».

Патлашки – рід рослин.

У вірші «Українське альфреско» узагальнений образ природи України є тим тлом, на якому розгорнуто філософське осмислення життя — від дитинства з його першою казкою до старості, де краса навколишнього світу відтіняє біль за втраченим минулим. І щемить серце, коли читаєш про самотню старість, про добрих людей, які пройшли життя, але ще здатні на любов, на створення краси. Хоча «стомлений лелека спускається на хлів», але немає в них дітей, онуків, і не можуть вони їм віддати ту любов, те тепло. І обдаровують вони теплом чужих діточок, бо своїх Бог не дав, а, можливо, й були вони, та пішли з життя. І так сумно стає від цих рядків:

Чиєсь дитя приходить, беруть його на руки.

А потім довго-довго на призьбі ще сидять.

Я знаю, дід та баба — це коли є внуки,

А в них сусідські діти шовковицю їдять.

Бо кожен пригадає своє дитинство — мабуть, у кожного були такі сердечні сусідка або сусід, рідні дідусь та бабуся, які щиро, але з легким сумом в очах голубили маленьких. У кожного назавжди залишився вдячний спомин про них.

в) виразне читання поезії «Українське альфреско»:

Над шляхом, при долині, біля старого граба,
де біла-біла хатка стоїть на самоті,
живе там дід та баба, і курочка в них ряба,
вона, мабуть, несе їм яєчка золоті.

Там повен двір любистку, цвітуть такі жоржини,
і вишні чорноокі стоять до холодів.
Хитаються патлашки уздовж всії стежини,
і стомлений лелека спускається на хлів.

Чиєсь дитя приходить, беруть його на руки.
А потім довго-довго на призьбі ще сидять.
Я знаю, дід та баба - це коли є внуки,
а в них сусідські діти шовковицю їдять.

Дорога і дорога лежить за гарбузами.
І хтось до когось їде тим шляхом золотим.
Остання в світі казка сидить під образами.
Навшпиньки виглядають жоржини через тин…

2. *Виявлення героїв, що несуть добро, і героїв, що несуть зло*

(учень другий)

Неодмінно серце сповнюється великим співчуттям та переживанням за цих стареньких. Звичайні, прості сільські люди, без сумніву, наділені нерозтраченою любов'ю, щирістю, добротою та ласкою. Тому й забігають до них сусідські діти поїсти шовковиці, і на руках вони гойдають чуже дитя, виглядаючи своїх рідних. А стомлений лелека все кружляє й кружляє, спускаючись на хлів.

У вірші виразно бачиш добрих і печальних діда та бабу, що сидять на призьбі своєї хати, наодинці зі «стомленим лелекою» та любистками і жоржинами, якими щедро засаджено двір. Чуже дитя на руках у самотніх діда та баби, до яких не їдуть їхні власні діти й онуки,— це і є той рубікон, образне «лезо» поезії, що вражає чи не найбільше. Ідилія перших двох строф обернулася пекучою драмою. Яка все-таки разюча й вибухова сила контрасту: казкова атрибутика, зовнішня узвичаєність — і терпкий біль двох літніх людей, які без надії сподіваються, біль, що набирає особливої концентрації в останній метафорі:

Дорога і дорога лежить за гарбузами,
І хтось до когось їде тим шляхом золотим.
Остання в світі казка сидить під образами.
Навшпиньки виглядають жоржини через тин...

А де ж причаїлося зло? Та саме ж за тією дорогою, що лежить за гарбузами й поодинокими патлашками вздовж дороги. А виглядає з-за обрію те зло різними обличчями: байдужістю, безвідповідальністю, черствістю та забуттям.

3. *Чого навчає цей твір, що засуджує і що прославляє? (третій у*чень) Поетеса ніби заклинає поглянути навколо: хіба мало навколо нас старих з "останньої в світі казки", що на схилі віку залишилася на самоті?

У часи, коли культура і людяність відійшли на задній план, загубилися на шляхах соціальних революцій, поетеса закликає сучасників: "Люди, будьте взаємно ввічливі!" Вона сумує за втратою людьми відчуття поезії, тиші й дощу, і хоче не загубити віру у творчі сили народу, зберегти історичну пам'ять, пісню, красу мови і землі.

(Мозковий штурм від представників інших груп):

а) Чому вірш має назву «Українське альфреско»?
б) Чому за жанром поезію «Українське альфреско» можна визначити як вірш-елегія?
в) У чому ви бачите актуальність порушених проблем у вірші?
г) Як можна пояснити рядки «остання в світі казка сидить під образами»?
д) У яких поезіях Ліни Костенко порушується проблема загальнолюдських цінностей?

3 група

<u>Презентація добірки матеріалу про Григора Тютюнника</u>
<u>та його новелу</u>

1. *Короткий екскурс у зміст твору (<u>учень перший</u>).*

Григір Тютюнник – людина великого серця. Для нього ідеалом завжди були "доброта, самовідданість і милосердя людської душі"... Герої його творів – звичайні люди, чуйні й добрі, з щедрою душею, здатні на глибоке, вірне кохання. Більшість творів письменника – новели. Та в цих невеликих оповіданнях талановитий письменник створив колоритні, незабутні образи простих людей.

Символічним втіленням добра, людяності, мудрості постають герої новели Григора Тютюнника "Три зозулі з поклоном".

Цей трагічний, щемливо ліричний твір має присвяту: "Любові Всевишній присвячується". Епітет "Всевишній", який в українській мові вживається лише у сполученні зі словом Бог, підкреслює велич найбільшого людського почуття – кохання.

Золотоволоса Марфа сильно, пристрасно, жагуче любила Михайла, серцем вгадувала день, коли приходив лист від нього. Випросивши листа, "пригортає його до грудей, цілує в зворотну адресу...". От тільки листи були адресовані Софії. В одному з листів Михайло просив дружину: "Соню, сходи до неї і скажи, що я послав їй, як співав на ярмарках зіньківських бандуристочка сліпенький, «послав три зозулі з поклоном»…

Михайло, як і більшість українців, вірив не лише у приворотне зілля й приворотні замовляння, а й у відворотні зілля та замовляння. Щоб позбавити мук палко закохану людину, якій не могли відповісти взаємністю, передавали своєрідне привітання «три зозулі з поклоном». Таке привітання означало: забудь, покинь, залиш мене, відпусти. Відомо, зозуля гнізда не мостить, тож людина повинна була зрозуміти, що її кохання приречене, не матиме у відповідь такого ж почуття.

Михайло хоче хоча б у сні побачити дружину і малого сина, тому і просить Софію сходити до Марфи. Хай не ходить біля нього її нещасна душа: «Може, вона покличе свою душу назад і тоді до мене прийде забуття хоч на хвильку», – сподівається Михайло, краючись серцем у далекому Сибіру.

Новела "Три зозулі з поклоном" – згадка про батька, якого як ворога народу було заарештовано 1937 року. Заарештовано і героя новели Михайла. І Марфа, яка кохала чужого чоловіка, і Софія, яка чекала на повернення чоловіка із заслання, і Михайло, який

бажав повернутися до родини, думаю, сподівалися на щастя і кохання марно. До всіх них линули «зозулі з поклонами»…

а) Словникова робота.

Чуйність – уважність і сердечне ставлення до людей; чулість.

Турбота – увага до потреб когось або чогось.

Доброта – 1.Чутливе, дружнє ставлення до людей. 2. Привітність, ласка, прихильність.

2. Виявлення героїв, що несуть добро, і героїв, що несуть зло

(учень другий).

З якою гідністю й тактом поводиться Михайло! Коли Софія, бачачи муки жінки, говорить: «Ти, Михайле, …хоч би разочок на неї глянув. Бачиш, як вона до тебе світиться» — то він: «Навіщо людину мучити, як вона і так мучиться». Розуміє, що ні до чого подавати надію… Великим благородством віє від слів і вчинків Софії. Вона не сердиться, не вважає Марфу за суперницю, бо впевнена у своїх і чоловікових почуттях. Дивлячись на страждання сусідки («Два годочки прожила з Карпом своїм і навіть поштар дядько Левко розуміє почуття Марфи і не встоює перед їхньою силою, «озирається довкола, немічно зітхає» і дає чужого листа, хоч за це його можуть покарати. Тільки попереджає, щоб не казала нікому та слізьми чорнила не розмазала, а потім делікатно одвертається і терпляче жде, поки дівчина натішиться тим листом і не наплачеться. Марфа дає дядькові пожмаканого (збирала, видно, по копієчці, носила завжди із собою!) карбованця, щоб випив за здоров'я її любого, а той бурмотить зніяковіло: «Хіба що за його здоров'я.., а так зроду би не взяв би…».

Ось так у невеликому творі письменник майстерно розкриває високий духовний світ простих сільських людей. І десь у підтексті читається думка, що саме це допомогло їм вижити, вистояти у страшні часи сталінських репресій та воєнного лихоліття і залишитися при цьому Людьми.

Високий духовний світ, благородство почуттів і дій селян відчувається не лише в коханні, а й у щоденному, буденному житті.

Літературознавець Василь Пахаренко у книжці про Шевченка пише: «Зло існує для того, щоб людина ставала Людиною, переборюючи його, щоб вона могла усвідомити добро і робити добро. Надзвичайно сильне біополе любові єднає всіх героїв, робить їх чистішими, здатними на співпереживання, на найглибше розуміння одне одного. Власне, тут письменник скоріше втілює свій ідеал, вирішення складних ситуацій, подає нам свою версію гармонійного налагодження найзаплутаніших стосунків.

Зло у новелі – це роздоріжжя, на якому опинилися кожен із героїв,це душевний біль і страждання. Зло, що зробило нещасним Михайла та його сім'ю, — сталінський режим. Скільки безвинних, чесних, трудящих людей поглинула неісходима Сибір. Через неї Соня залишилась назавжди без чоловіка, а син ріс без батька. Можливо, і Марфа вийшла заміж за нелюба, щоб якось вижити у той складний час, засуджуючи себе на сльози відчаю. Отже, зло не завжди з сокирою за плечима, зло – це коли людина нещасна, коли страждає, коли у відчаї, тобто знаходиться у дегармонійному світі.

3. *Чого навчає цей твір, що засуджує і що прославляє? (третій учень)*

Доречним буде нагадати слова Григора Тютюнника: «Найважливіше в житті – за всіх умов залишатися Людиною, тобто бути добрим. Це не завжди легко, але саме це вимагає від нас великої мудрості».

Новела переконує, що такі моральні якості, як доброта, чуйність, підтримка, потрібні кожній людині повсякчас.

(Мозковий штурм від представників інших груп):

а) Хто в новелі наділений милосердям, здатністю розділити чужий біль, як власний?
б) Які символи використані у творі?
в) У чому, на думку письменника, полягає призначення людини на землі?

III. Оголошення та аргументація оцінок.

IV. Підсумки уроку.

Рефлексія:
а) Для чого нам потрібні такі уроки?
б) Чи засвоєні уроки милосердя та доброти в наш час, хоч після написання новели пройшло35 років?
в) Чи справдились ваші надії?
г) Що треба робити, щоб зла стало менше?

V. Домашнє завдання:

Написати твір-роздум: «Перед великим розумом я схиляю голову, перед великим серцем я стаю на коліна» *(Гете).*